

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC

NGUYỄN THỊ PHƯƠNG LAN

HÀ NỘI TRONG SÁNG TÁC CỦA NGUYỄN HUY TƯỜNG:
TRƯỜNG HỢP SỐNG MÃI VỚI THỦ ĐÔ

LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ VÀ VĂN HOÁ VIỆT NAM

THÁI NGUYÊN - 2017

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC

NGUYỄN THỊ PHƯƠNG LAN

HÀ NỘI TRONG SÁNG TÁC CỦA NGUYỄN HUY TƯỜNG:
TRƯỜNG HỢP SỐNG MÃI VỚI THỦ ĐÔ

Chuyên ngành: VĂN HỌC VIỆT NAM

Mã số: 60 22 01 21

LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ VÀ VĂN HOÁ VIỆT NAM

Người hướng dẫn khoa học: PGS.TS. NGUYỄN ĐĂNG ĐIỆP

THÁI NGUYÊN - 2017

LỜI CẢM ƠN

Trước hết, tôi xin bày tỏ lòng biết ơn chân thành và sâu sắc đến PGS.TS. Nguyễn Đăng Điệp - người đã tận tình hướng dẫn, động viên, tạo điều kiện tốt nhất cho tôi trong quá trình thực hiện luận văn này.

Tôi xin chân thành cảm ơn các thầy cô giáo khoa Ngữ Văn, phòng Đào tạo trường Đại học Khoa học Thái Nguyên đã dạy dỗ, tạo điều kiện cho tôi trong quá trình học tập.

Xin cảm ơn sự quan tâm và ủng hộ của gia đình, bạn bè. Đó chính là nguồn động viên tinh thần rất lớn để tôi theo đuổi và hoàn thành luận văn này.

Học viên

NGUYỄN THỊ PHƯƠNG LAN

MỤC LỤC

	<i>Trang</i>
MỞ ĐẦU	1
1. Lý do chọn đề tài.....	1
2. Lịch sử vấn đề	1
3. Đối tượng và mục tiêu nghiên cứu.....	8
4. Nhiệm vụ và phương pháp nghiên cứu	8
5. Phạm vi nghiên cứu.....	9
6. Đóng góp của luận văn.....	9
7. Cấu trúc của luận văn	9
Chương 1. ĐỀ TÀI HÀ NỘI TRONG VĂN HỌC VIỆT NAM VÀ TRONG SÁNG TÁC NGUYỄN HUY TƯỜNG	10
1.1. Hà Nội trong văn học Việt Nam	10
1.1.1. Hà Nội trong văn học trung đại.....	10
1.1.2. Hà Nội trong văn học từ thế kỉ XX đến nay	13
1.2. Hà Nội trong sinh quyền nghệ thuật Nguyễn Huy Tưởng.....	19
1.2.1. Hà Nội trong quá khứ xa.....	19
1.2.2. Hà Nội trong quá khứ gần.....	25
1.3. Các nhân tố tạo nên cảm hứng về đề tài Hà Nội trong sáng tác Nguyễn Huy Tưởng.....	26
1.3.1. Thời đại	26
1.3.2. Quê hương.....	28
1.3.3. Gia đình.....	31
1.3.4. Con người Nguyễn Huy Tưởng	32
Chương 2. HÀ NỘI HÀO HÙNG VÀ HÀO HOA TRONG SỐNG MÃI VỚI THỦ ĐÔ	35
2.1. Hà Nội hào hùng	35
2.1.1. Ý chí quyết tâm bảo vệ đất nước	35
2.1.2. Tinh thần “Quyết tử cho Tổ quốc quyết sinh”	42
2.1.3. Tinh thần dũng cảm chiến đấu gắn với truyền thống giữ nước của Hà Nội nghìn năm	51

2.2. Hà Nội hào hoa.....	56
2.2.1. Một Hà Nội thanh lịch	56
2.2.2. Một Hà Nội tinh tế, giàu chất thơ	59
2.3. Hà Nội - sự thẩm quyền giữa lịch sử và văn hóa.....	67
2.3.1. Chiều sâu lịch sử Hà Nội	67
2.3.2. Những dấu ấn văn hóa Hà Nội trong Sống mãi với thủ đô.....	68
Chương 3. MỘT SỐ ĐẶC SẮC NGHỆ THUẬT	76
3.1. Nghệ thuật xây dựng nhân vật	76
3.1.1. Kiểu nhân vật tư tưởng.....	76
3.1.2. Kiểu nhân vật đám đông	82
3.2. Ngôn ngữ.....	89
3.2.1. Ngôn ngữ trang nghiêm	89
3.2.2. Ngôn ngữ giàu chất thơ.....	91
3.3. Giọng điệu	94
3.3.1. Giọng hào hùng, bi tráng.....	94
3.3.2. Giọng trân trọng, ngợi ca	98
KẾT LUẬN	100
TÀI LIỆU THAM KHẢO	102

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

1.1. Thăng Long - Hà Nội là kinh đô của nhiều vương triều phong kiến trong lịch sử Việt Nam, là kinh đô cổ kính nhất vùng Đông Nam Á, nơi vua Lý Thái Tổ nhận định là “Kinh sư bậc nhất của muôn đời”. Nơi đây hội tụ “hồn thiêng sông núi” với những tinh hoa, văn hóa của người Việt. Miền đất có bề dày lịch sử hơn một nghìn năm, có truyền thống văn hóa đa dạng và giàu bản sắc, kết tinh văn minh Việt Nam. Cho nên Hà Nội có một vị trí quan trọng trong văn học Việt Nam từ xưa đến nay. Ở thời đại nào vẻ đẹp về đất và người Hà Nội cũng rất quuyến rũ. Đó là một nguồn cảm hứng bất tận của nhiều văn nghệ sĩ trong đó có Nguyễn Huy Tưởng.

1.2. Có thể nói Nguyễn Huy Tưởng là nhà văn sinh ra ở Hà Nội, suốt một đời gắn bó với Hà Nội nên ông có nhiều kỉ niệm và kiến thức uyên bác về lịch sử mảnh đất Thăng Long ngàn năm văn hiến. Chính vì vậy những trang viết về Hà Nội của ông luôn thể hiện cái nhìn sâu sắc, độc đáo. Hà Nội hiện hình trong nhiều thể loại: văn xuôi, kịch, tùy bút, nhật ký,... Ở tất cả các sáng tác về Hà Nội, Nguyễn Huy Tưởng cố gắng làm nổi bật cốt cách hào hoa, phẩm chất hào hùng của đất và người Hà Nội. Trong đó, *Sống mãi với thủ đô* là tác phẩm tiêu biểu, gắn với Hà Nội những năm đầu kháng chiến chống Pháp. Đây là một trong những tác phẩm làm nên sự nghiệp văn học của ông.

1.3. Với mong muốn làm sáng tỏ hơn nữa những phát hiện mới mẻ của Nguyễn Huy Tưởng về Hà Nội, chúng tôi lựa chọn đề tài **“Hà Nội trong sáng tác của Nguyễn Huy Tưởng: trường hợp *Sống mãi với thủ đô*”**.

2. Lịch sử vấn đề

Nguyễn Huy Tưởng là một nhà văn lớn trên văn đàn Việt Nam, do vậy đã có nhiều nhà khoa học, nhiều độc giả yêu mến nhà văn đi sâu nghiên cứu, tìm hiểu về cuộc đời và sự nghiệp sáng tác của ông. Có thể kể đến các nhà khoa học như Phan Cự Đệ, Hà Minh Đức, Trần Đình Sử, Phong Lê, Nguyễn

Bích Thu,... hay các nhà văn nổi tiếng đã có những nhận xét, đánh giá về các sự nghiệp văn học của ông như: Tô Hoài, Nguyễn Tuân, Anh Đức, Kim Lân, Nguyễn Hồng, Xuân Diệu, Nguyễn Khải, Nguyễn Minh Châu,...

Công trình khoa học đầu tiên nghiên cứu khá kỹ lưỡng, công phu, toàn diện về Nguyễn Huy Tưởng là chuyên luận của Phan Cự Đệ và Hà Minh Đức mang tên “*Nguyễn Huy Tưởng (1912 - 1960)*” xuất bản năm 1966, chuyên luận đã nghiên cứu sâu về toàn bộ sự nghiệp sáng tác của Nguyễn Huy Tưởng với cả thành tựu lẫn hạn chế trong phong cách sáng tác của nhà văn. Các tác giả đã đi sâu nghiên cứu chặng đường sáng tác cả trước và sau cách mạng, đặc biệt ở hai thể loại: tiểu thuyết và kịch, đồng thời khẳng định những đóng góp to lớn của Nguyễn Huy Tưởng đối với nền văn học Việt Nam hiện đại.

Gần đây, nhà nghiên cứu Bích Thu và Tôn Thảo Miên đã chọn lọc, tổng hợp và biên soạn các bài tiểu luận nghiên cứu về cả tác giả và tác phẩm trên nhiều phương diện của giới nghiên cứu, phê bình, sáng tác, của bạn bè và người thân tác giả, để cho ra đời cuốn “*Nguyễn Huy Tưởng về tác giả và tác phẩm*” (xuất bản năm 2000) - Một công trình khá công phu, rất có ý nghĩa, chứa đựng nhiều thông tin về con người cũng như sự nghiệp sáng tác của nhà văn, là nguồn tư liệu tham khảo rất hữu ích cho những độc giả muốn tìm hiểu về Nguyễn Huy Tưởng.

Ngoài ra còn có các bài viết trên tạp chí khoa học chuyên ngành, những đề tài luận án, luận văn được thực hiện trong thời gian gần đây.

Sau khi tham khảo các nguồn tư liệu quý báu và có ý nghĩa trên, chúng tôi xin chọn lọc một số ý kiến và phân loại như sau:

2.1. Đánh giá về đề tài Thăng Long - Hà Nội trong sáng tác Nguyễn Huy Tưởng

Là một người bạn thân thiết của Nguyễn Huy Tưởng, chứng kiến quá trình sáng tác của nhà văn, Tô Hoài thấy rõ được sự thích thú, say mê, những áp ủ của Nguyễn Huy Tưởng với đề tài Thăng Long, Hà Nội. Ông cho rằng hầu hết các sáng tác của Nguyễn Huy Tưởng đều ít nhiều có “*bóng dáng*” của Hà Nội, ý thức và tình cảm với Hà Nội là thứ “*tự nhiên*” trong con người nhà

văn: “Trong hai mươi năm cầm bút, Nguyễn Huy Tưởng đã sáng tác nhiều thể loại văn xuôi, nhiều đề tài khác nhau. Nhưng, với anh, đề tài Hà Nội vẫn là tiềm lực sức sống liên tục trong tất cả các giai đoạn và là những tác phẩm chính của Nguyễn Huy Tưởng; Ở mỗi trang văn Nguyễn Huy Tưởng, chúng ta đều có thể gặp được bóng dáng của Cổ Loa, của Thăng Long, của Hà Nội”; “Là cây bút sử thi hết sức hùng tráng, Hà Nội của Nguyễn Huy Tưởng bao giờ cũng cực kì hùng vĩ, ngay từ những tác phẩm ban đầu” [7, 67].

Khi tìm hiểu quá trình Nguyễn Huy Tưởng sáng tác tiểu thuyết *Sóng mãi với thủ đô*, Phong Lê cũng chỉ ra mối quan tâm đặc biệt của Nguyễn Huy Tưởng về mảnh đất “rồng bay”, đáng chú ý là khoảng thời gian những năm kháng chiến chống Pháp: “Miêu tả về quá khứ, Nguyễn Huy Tưởng chỉ quan tâm đến một loạt đề tài về cố đô Thăng Long, về thủ đô Hà Nội (...) Có lẽ không ai không biết đến niềm thiết tha của Nguyễn Huy Tưởng về đề tài thủ đô kháng chiến. Anh ấp ủ nó mười mấy năm dài” [32, 285]

Nhà văn Kim Lân đánh giá cao những hiểu biết sâu rộng, những kiến thức uyên bác về Hà Nội của Nguyễn Huy Tưởng và trong những câu chuyện của họ, Nguyễn Huy Tưởng thường chỉ xoay quanh đề tài Hà Nội - quê hương yêu dấu của nhà văn: “Nguyễn Huy Tưởng biết nhiều về Hà Nội. Hà Nội mới, Hà Nội cũ, Hà Nội kháng chiến và Hà Nội những năm xa xưa thời Lê, thời Trịnh... Mỗi lần đi dạo trên các hè phố với anh, tôi thường được nghe anh kể chuyện Hà Nội. Đi đến một góc đường nào, phố nào anh cũng có chuyện để nói. Tôi có cảm giác như anh gắn bó với thủ đô Hà Nội từng mỗi bước chân... Tôi không thể sao nhớ được những chuyện anh kể về Hà Nội, chỉ biết rằng anh hiểu biết và gắn bó với Hà Nội vô cùng” [32,151].

Nhà văn Nguyễn Minh Châu đã từng bị lôi cuốn bởi các sáng tác về Hà Nội của Nguyễn Huy Tưởng, ông đánh giá cao tài năng nghệ thuật của một cây bút yêu nghề: “Những cái tên sách gợi lên hình ảnh một cái đài tưởng niệm bằng ngôn ngữ, một vòng nguyệt quế từ bàn tay nhà văn Nguyễn Huy Tưởng đặt lên trán những trai thanh, gái lịch của Hà Nội rất giàu lòng yêu nước” [32,636].

Theo Đoàn Trọng Huy: “Đề tài Hà Nội xưa và nay chiếm vị trí quan trọng trong sáng tác, trở thành một *cảm hứng đặc biệt* như nét phong cách riêng của ông”.

Hai tác giả Bích Thu và Tôn Thảo Miên cũng đồng quan điểm với nhiều nhà nghiên cứu khác khi cho rằng Nguyễn Huy Tưởng gắn bó, am hiểu sâu rộng về Hà Nội và luôn có một tình yêu tha thiết dành cho quê hương mình, những trải nghiệm cuộc đời là nền tảng giúp nhà văn có cảm hứng đặc biệt dành cho mảnh đất Thăng Long: “*Kinh thành Thăng Long, thủ đô Hà Nội xưa và nay thấm trong từng trang văn của Nguyễn Huy Tưởng nhưng Thăng Long - Hà Nội là trái tim của tổ quốc nên trong sáng tác của nhà văn, thánh địa Thăng Long, Hà Nội đã vượt qua giới hạn của chính nó hòa nhập vào hồn thiêng đất nước*” [32,13]. “*Một phần đáng kể của tiểu thuyết lịch sử liên quan tới thủ đô. Với một nhà văn hiểu biết sâu rộng về Hà Nội, Nguyễn Huy Tưởng đã tìm thấy mảnh đất riêng của mình, bằng những liên tưởng đối chiếu giữa kiến thức trong sách vở với những trải nghiệm trong cuộc đời*” [32,20].

Như vậy có thể thấy, viết về Hà Nội là niềm say mê, là tâm huyết suốt một đời cầm bút của Nguyễn Huy Tưởng. Trên mảnh đất này, nhà văn không chỉ thể hiện được vốn kiến thức, những hiểu biết sâu và rộng của mình về lịch sử - văn hóa của Thủ đô mà sâu xa hơn, đó là tình yêu quê hương, đất nước, con người Việt Nam từ xưa đến nay.

2.2. Đánh giá về tiểu thuyết *Sống mãi với thủ đô*

Nguyễn Huy Tưởng nảy ra ý định viết về đề tài Trung đoàn Thủ đô vào những ngày cuối tháng hai năm 1957, nghĩa là viết về cuộc kháng chiến chống thực dân Pháp của Liên khu Một đã lùi về dĩ vãng hơn mười năm trời. Tác phẩm không đơn thuần là tái hiện lại cuộc kháng chiến chống thực dân Pháp của Trung đoàn thủ đô mà rộng hơn là ông muốn tái hiện một Hà Nội hào hùng trong chiến đấu. Hơn ba năm trời miệt mài nghĩ và viết về cuốn sách tâm huyết này, ý định của ông là viết về sáu mươi ngày đêm kháng chiến của quân dân Thủ đô nhưng ông mới chỉ dừng lại ở năm trăm trang của tập

một, mới chỉ dừng lại ở hai ngày đầu của cuộc kháng chiến. Thật tiếc vì tác phẩm còn dang dở thì tác giả đã phải ra đi vì bạo bệnh. Nhưng tài năng của ông đã được khẳng định qua nhiều tác phẩm sống mãi với thời gian, trong đó có *Sống mãi với thủ đô*. Giờ đây ông có một vị trí xứng đáng trong nền văn học Việt Nam hiện đại, trong lòng độc giả nhiều thế hệ. Mặc dù *Sống mãi với thủ đô* chưa thực sự trọn vẹn nhưng theo đánh giá của các nhà nghiên cứu, các đồng nghiệp thì tác phẩm đã đạt được những thành công nhất định.

Nguyễn Tuân trong lời bạt của cuốn tiểu thuyết đã dành nhiều lời ca ngợi cho *Sống mãi với thủ đô*. Đây là một trong không nhiều tác phẩm viết về Hà Nội đúng với tâm hồn của nó, đúng với cái “*khí hậu, khí tượng của thủ đô*”, đặc biệt nó chứa đựng “*cái tình của một con người văn sĩ thủ đô*”: “*Đọc lại những tiểu thuyết lịch sử, kể cả Sống mãi với thủ đô, người đọc vẫn gây gây mùi khói vẩn vương ngàn năm Thăng Long chón cũ*”; “*Tôi coi tiểu thuyết này như một bức tranh có nhiều đức tính truyền cảm mà tôi chỉ mong được làm một người thợ mộc cố tìm cho tác giả nó một bộ khung tương xứng bằng gỗ tốt, gỗ quý*”.

Trong bài viết “*Nhà văn Hà Nội Nguyễn Huy Tưởng*” đăng trên tạp chí văn học số 1 - năm 1985, Tô Hoài đã kể lại những hoạt động cách mạng, hoạt động xã hội của Nguyễn Huy Tưởng khi còn là thanh niên, đồng thời Tô Hoài cũng cho người đọc thấy được sự nghiệp sáng tác của Nguyễn Huy Tưởng luôn gắn liền với mảnh đất Thăng Long - Hà Nội từ sáng tác đầu tay đến tác phẩm cuối cùng. Nhà văn Tô Hoài cho rằng khi viết *Sống mãi với thủ đô*, ngòi bút Nguyễn Huy Tưởng rất sung sức “*như tay đò vạt vào gió còn đương mùa vờn*” [5,73], cho nên ông đã để lại một cuốn tiểu thuyết xuất sắc viết về Hà Nội kháng chiến.

Phong Lê cho rằng viết về Hà Nội thời kì kháng Pháp nhưng tác phẩm của Nguyễn Huy Tưởng có nhiều nét riêng, độc đáo, bởi nhà văn có đôi mắt quan sát sắc sảo và am hiểu rất sâu sắc về mảnh đất và người Hà Nội, cùng với tài năng nghệ thuật, sự lao động miệt mài, Nguyễn Huy Tưởng đã cho ra đời một cuốn tiểu thuyết giá trị: